

תוספת שביעית בזה"ז

א. במו"ק ד' אי' בד' ר"ג שאין תוספת לשביעית ור"י אמר ר"ג ובית דינו מדאורייתא בטיל להו מ"ט גמר שבת שבת משבת בראשית מה להלן היא אסורה לפנייה ולאחריה מותרין אף כן היא אסורה לפנייה ולאחריה מותרין, וכ' בתוד"ה מה ואי קשיא והא מפקינן מקרא במס' יומא פרק בתרא דצריך לעשות תוספת גבי שבת בין בכניסתה בין ביציאתה להוסיפה מחול על הקודש, איכא למימר ההוא פורתא לא קא חשיב כיון דלא הוי אלא כל שהוא וכי ההוא שיעורא נמי יהא מודה ר"ג דצריך להוסיף, ומבואר בתו"ש ש"לכו"ע יש תוספת לשביעית בשיעור תוספת כמו לשבת, ולפ"ז נמצא שקודם שביעית זמן מועט יש דין תוספת שביעית, ולכאוף אין בזה שום נפ"מ כיון שיש תוספת ליו"ט של ר"ה, ובלא"ה אסור בכל עבודות שביעית משום איסור יו"ט.

ב. וי"ל עוד דהנה בתו"ש גיטין מ"ד ב' כ' בד"ה שנתקוצצה דשביעית לא מפיטר משום מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולפ"ז שפיר יש נפ"מ בדין תוספת שביעית שבוה אסור גם מלאכה שאינה צריכה לגופה משא"כ משום תוספת שביעית אינו אסור בזה, ש"ר במצפה איתן שכ"כ בשם חמד"ש דנפ"מ למלשאל"ג, וכ' שכן מבואר בתו"ש גיטין וכן בתו"ש מו"ק י"ג, ועי"ע בתו"ש סנהדרין דף כ"ו א' ד"ה לעקל. (והנה ע"ז בפנ"י שבת דף מ"ו שצידד שביו"ט נאסרה כל מלאכה ולא ילפי' ממשכן ואין פטור במלשאל"ג ובד' חמד"ש מוכח לא כן).

ג. עו"ל נפ"מ אם קיבל עליו תוס' שביעית ולא קיבל עליו תוספת יו"ט, והנה בתלמידיו ר' יונה ברכות כ"ז ע"ב בשם ר' יעקב דאורליינש "שאע"פ שתוספת שבת די בכ"ש אפ"ה אם הוא מוסיף הרבה יותר בכלל תוספת הוי וחייב עליו אע"פ שאפ"ל שאינו אלא מדרבנן אפ"ה אסור לעשות בו שום דבר כמו תוספת כל שהוא", והנ"ל יש לדון רק אם נימא דמה שמוסיף הרבה הוא מה"ת, דאם הוא מדרבנן אין נפ"מ בכ"ז.

ד. אלא שיש לדון ביו"ט שחל בשבת וקיבל עליו תוספת של אחד מהם אם מהני, ובמגילה ד' ב' מבואר דאין קורין מגילה בשבת שמא יעביר ד"א ברה"ר, ובח"מ מהרי"ל דיסקין על מס' מגילה שנדפסו בס' אהלים, הק' להמבואר בשו"ע שאפשר לקרות המגילה קודם ליל י"ד מפלג המנחה א"כ משכח"ל שיקרא בלא חילול שבת, ואף שאם קורא אז את המגילה נעשה אצלו שבת ואסור גם בעשית מלאכה אבל מ"מ אין בזה איסור סקילה, ובדבריו מבואר שאם קורא את המגילה מפלג המנחה נעשה אצלו אז פורים, וכע"ז מבואר בחת"ס או"ח קצ"ה שהק' ע"ד הירושלמי היה כותבה דורשה ומגיהה דהוכיחו בירושלמי דפורים מותר בעשית מלאכה והרי אפשר להעמיד בקריאה מפלג המנחה. ות"י בחת"ס דאם פורים אסור בעשית מלאכה הרי אם קורא את המגילה מפלג המנחה היה נאסר אז במלאכה, ומשמע דהוי כמו תוספת יו"ט, ועוד מבואר בדבריו שבשבת שחל בה יו"ט או יו"כ א"א לקבל תוספת של א' מהם בלא השני, וע"כ כ' דאם קורא את המגילה נעשה אצלו אז שבת. ועוד יש להוכיח כן גם משו"ת מהרי"ל דיסקין סי' ה' אות צ"ד גבי יו"כ שחל בשבת ושכח להזכיר שבת בנעילה שכו' שלהרמב"ם שאין תוספת בשבת אלא רק ביו"כ הרי משכח"ל שמתפלל נעילה גם אחר השבת וע"כ אין מחויב בהזכרת שבת, ואם אפשר תוספת של א' מהם הרי לכו"ע משכח"ל שנהג תוספת ליו"כ ולא לשבת, ומוכח שא"א לחלק ביניהם. ושמעתי ש"י"ל עוד נפ"מ להסבורים שאם אחר עבד בקרקע שלו עובר משום שביעת הארץ א"כ נפ"מ אם גוי עבד בקרקע שלו בתוספת שביעית דמשום יו"ט ל"ש ומשום שביעית איכא.

ה. ויש לדון עוד לענין ירקות דאולי' בתר לקיטה לקדושת שביעית והשתא אם הגיע זמן תוספת יו"ט ושביעית ונתלשו הירקות ע"י גוי או ע"י ישראל לד' הסבורים שקצירה מותרת ביו"ט לצורך או"נ, (ע' תו"ב ביצה ג' א') או נקצרו באיסור, והשתא משום תוספת שביעית אפשר שיהא עליהם קדושת שביעית, אך יל"ע אם קיבל תוספת שביעית יותר מהחייב אם נימא שלגביו יחול קדושת שביעית על ירקות שנתלשו באותו זמן וצ"ע בזה.

שמע ישראל חשיב מלכות

ר"ה ל"ב שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד מלכות, דברי רבי יוסי. ר"י אומר אינה מלכות. באבודרהם דיני ק"ש כ' "הטעם שאין מברכין באי"א אמ"ה אקב"ו על קריאת שמע כמו בשאר מצות מפני שענין הברכות כלם הוא לקבל עול מלכות שמים עלינו כדאמר' בפרק כיצד מברכין (מ ב) שכל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה ברכה ופסוק שמע יש בו הזכרת השם וגם כן הוא נחשב כמו מלכות כדאיתא בר"ה (לב ב) והרי הוא חשוב כברכה ואומד שמע ישראל".

והנה ד' אבודרהם תלי' במחלוקת ר' יוסי ור' יהודה, ובטור סי' תקצ"א פ' דשמע ישראל הוי מלכות וכן מנהגינו להזכיר פסוק שמע ישראל במלכיות. והנה במנחות מג עמוד ב' תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך רב חייה בריה דרב אויבא בשבתא וביומי טבי טרח וממלי להו באיספרמקי ומגדי.

ויל"ע אם אפשר לצרף לחשבון מאה ברכות ב' פעמים שאומר ק"ש, וגם יש לדון אם מה שאומר ק"ש במלכיות אפשר לצרפו, וגם יש לדון שאם חסר לו למאה ברכות אם מהני מה שיאמר כמה פעמים ק"ש להשלים למאה ברכות, ועוד יל"ע דאטו אם אמר שמע ישראל כו' המוציא לחם מן הארץ דכיון דחשיב כמו שם ומלכות אם מהני לברכה.

פסוקי זכרונות

בברכת זכרונות ובדברי קדשך כתוב לאמר זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום ד' ונאמר טרף נתן ליראיו זכר לעולם בריתו, ופרש"י בתהילים קי"א ד' זכר עשה קבע לישראל שבתות ומועדים ומצות שנאמרו בהם וזכרת כי היית במצרים לפי שהוא חנון ורחום על בניו וחפץ להצדיקם", וצ"ע שהרי כל פסוקי זכרונות הם על מה שהקב"ה זוכר ואילו פסוק זה הוא שישיראל זוכרים, וע' בשפתי חיים.

ושוב הראוני שברמב"ם בסוף ס' אהבה בנוסח התפלה (במהדורת פרנקל), אי' זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום ד' טרף נתן ליראיו זכר לעולם בריתו, והיינו שב' פסוקים אלו הם סמוכים זה לזה, והרמב"ם הביאם כא' ולא הפסיק ביניהם כמו שמפסיקים בין פסוק לפסוק ונאמר, ואח"כ הוסיף הרמב"ם עוד פסוק זכר לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור, והיינו שהפסוק זכר עשה לנפלאותיו אין בו זכרון וע"כ אומרים אותו עם הפסוק טרף נתן ליראיו וע"כ הוצרך הרמב"ם להביא עוד פסוק, וכן ראיתי גם בסודור ר' סעד' גאון כג"ה הרמב"ם, אבל כנוסח שלנו מצינו גם באבודרהם ובבעל הרוקח.

הפטרת ראש השנה

ברכות ל"א אני האשה הנצבת עמכה בזה אמר ריב"ל מכאן שאסור לישב בתוך ארבע אמות של תפלה, והנה ידוע מה שהובא בשם הגר"א בס' קול אליהו שעלי שאל באו"ת וענו לו אותיות ה' כ' ש' ר' והכוונה שהיא כשרה והוא חשב שהיא שכרה. וברמב"ם פ"י מכלי המקדש הי"א וכיצד שואלין עמד הכהן ופניו לפני הארון והשואל מאחוריו כו' ומבואר שהכהן מעומד בעת שאלת או"ת וא"כ ק' מה הוכיחו בגמ' שאסור לישב תוך ד"א של מתפלל ממה שעלי ג"כ עמד והרי אפשר שעמד מפני ששאל באורים ותומים.

ולא ציינו במפרשים מקור הרמב"ם שכהן מעומד, ובס' עזרא פ"ב פס"ג אלה עד עמד כהן לאורים ולתמים, אך פשוטו של הפסוק לא קאי ע"ז שהכהן עומד אלא עד שימנו כהן שראוי לאורים ותומים כמבואר במפרשים.

ד. בשבועות כ' ע"ב כיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם איצטריך ליה, סד"א כיון דכי לא נדר נמי אסור כי נדר נמי לא הוא עליה איסור והאי לאו מיתפיס בנדר הוא קמ"ל, ויש להעיר שבר"ה י"ח א' בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה יש גזרת המלכות צום אין גזרת המלכות ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין, ולפ"ז צ"ל שברייאתא זו ואמרה בזמן גזרת המלכות דאל"כ הרי תלי' אם רצו או לא וא"כ אין זה חידוש שאם נדר ע"ז שתועיל בו התפסה. וע' צה"ל ר"ה ס' ט.

שכח המלך המשפט

בשו"ע קי"ח שאם לא אמר המלך המשפט בעשיית חוזר וד' הרמ"א שכיון שאמר מלך אוהב צדקה ומשפט אינו חוזר, ושמעתי מפי **כבוד מור"ר הגר"ד לנדו** להעיר שהרי בברכת הבינו אין אומרים המלך המשפט וא"כ איד יעכב בתפלה ארוכה.

וכע"ז בהגרע"א על שו"ע סי' קי"ב ס"ה שאם לא אמר מוריד הגשם תפילת ליל שבת כיון שיוצא יד"ח בברכת מעין שבע ובה אין הזכרת גשמים א"כ כשמתפלל תפלה שלמה ולא הזכיר גשמים לא גרע מהתפלל מעין ז' שאין בה הזכרת גשמים. עוד אמר הגר"ד שיש להעיר לרמ"א שא"צ לחזור דמ"מ יוכל לומר את נוסח הבינו בתוך שומע תפילה ואז יוצא מדין הבינו

והנה ד' הח"א שאם מסופק באיזה ברכה עומד בשמ"ע א"צ לחזור מספק (וע' קה"י), ולכא"ק על הח"א מירושלמי שהובא בב"י ט"ס ס"ד שאם היה עומד בשומע תפלה חזקה כיון והיינו שיש חזקה שעומד שם ולתיפר"ל שגם מספק א"צ לחזור.

והי אפ"ל דמספק היה יכל לומר הבינו בשומע תפילה וע"ז קאמר בירושלמי שחזקה כיון וא"צ, אך לא מצינו בירושלמי נוסח הבינו ע"כ שמעתי מכב' הגר"ד.

שהחיינו על שביעית

יש שעוררו לכיון בברכת שהחיינו בקידוש של ליל ר"ה גם על מצות שביעית. והנה בסוכה מ"ז א' מבו' שאין אומרים שהחיינו בשביעי של פסח, יש לדון שהרי בכל יו"ט יש מצוה בפנ"ע לשבות ממלאכה וכן בשביעי של פסח יש מ"ע מיוחדת לשבות ממלאכה כמבואר ברמב"ם ובחינוך מצוה ש' וא"כ יש לדון למה אין שהחיינו בשביעי של פסח משום שיש בו מצוה חדשה שבאה מזמן לזמן ושהחיינו שאומרים ביום הראשון אינו פוטר כיון שלא הגיע זמנה של מצוה זו שהיא רק בשביעי של פסח.

וי"ל שעל דבר שבשוא"ת אין ברכת שהחיינו, וברכת שהחיינו על היו"ט אינו על מצות שביתה אלא על עצם היו"ט, שהרי דנו בגמ' בעירובין סופ"ג אם על ר"ה ויו"כ יש שהחיינו והרי יש בהם מצות שביתה, ומוכח שעל מצות שביתה אין שהחיינו וכל הנידון הוא אם יש שהחיינו על היו"ט עצמו וע"כ דנו אם גם על ר"ה ויו"כ יש שהחיינו, וכן נשים אין בהם מצות שביתה יו"ט כמבואר בתו' קדושין ל"ד, ומ"מ אומרות שהחיינו על יו"ט.

עוד י"ל דהנה במג"ס סי' תרצ"ב ונ"ל מי שאין לו מגילה לא יברך שהחיינו על משלוח מנות וסעודה דוהו דבר הנוהג בכל יום ובכל שבת ויום טוב ומש"כ נוהג בכל יום טוב אף שאין מצות משלוח מנות כל יום טוב אבל היו נוהגים כן, ע' ביצה י"ד ע"ב בש"א אין משלחין ביו"ט אלא מנות ובה"א בהמה חיה ועוף בין חיון בין שחוטין ומשלחין יינות שמנים וסלתות וקטניות אבל לא תבואה כו', וע"כ אין אומרים שהחיינו משום שזה דבר שנוהג הרבה פעמים בשנה ואף שאינו חובה מ"מ כיון שנוהג אין אומרים שהחיינו.

ולפ"ז א"ש דאף שמצות שביתה בשביעי של פסח היא מצוה שנאמרה רק בשש"פ, אבל כיון שבשאר יו"ט ושבת יש ג"כ מצוות שביתה ע"כ אין אומרים ע"ז שהחיינו. והנה ב' סברות אלו שייכי גם בשביעית שהיא מצוה בשוא"ת וגם מצינו שביתה בימים אחרים כשבתות וי"ט, וא"כ ל"ש ע"ז שהחיינו.

מצינו הנהגה בעשיית שצריך להיות "אוכלים ושותים ושמים"

אמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא מראש השנה עד יום הכפורים לא היו עבדים נפטרים לבתיהן ולא משתעבדין לאדוניהם, אלא אוכלין ושותין ושמים ועטרותיהן בראשיהן. ר"ה ח' ע"ב. [מתא העורר].

והנה השואל באו"ת צריך לעמוד כל' הכתוב בפ' פינחס ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני ד', וא"כ י"ל שבכהן שואל לעצמו ג"כ יצטרך לעמוד דלא גרע ממי שבא לשאול, וא"כ בלא"ה ק' מה הוכיחו מעלי והרי כיון שהיה שואל ע"כ הוצרך לעמוד, ואפשר שהוא משום כבוד הכהן אבל בכהן שואל לעצמו לא, אבל עכ"פ להרמב"ם הנ"ל ק', ואולי משום דכתיב נצבת עמכה משמע מאותה סיבה שהיא משום תפלה וי"ל.

ובקול אליהו שם כ' שהרי אין נשאלין באו"ת אלא למלך ולכ"ג ולמי שהצבור צריכין לו, ולמה נשאל עלי מי האשה הזאת, והביא מרמב"ן פ' תצוה שמלבד האו"ת היה גם אפוד בד שבני הנביאים היו שואלים בו, ובאפוד זה שאל עלי, ובזה א"צ למי שהצבור צריכין לו ע"ש, ואולי לשאול באפוד בד א"צ מעומד וצ"ע בזה.

תהילים כנגעים ואהלות

במדרש א"י שביקש דוד שהעוסק בתהילים יחשב כעוסק בנגעים ואהלות, וע' בנפש החיים שער ד' פ"ב ענין עסק התורה לשמה האמת הברור כי לשמה אין פירוש דביקות כמו שסבורים עתה רוב העולם שהרי ארו"ל במדרש שבקש דוד המע"ה מלפניו ית' שהעוסק בתהילים יחשב אצלו ית' כאלו היה עוסק בנגעים ואהלות, הרי שהעסק בהלכות הש"ס בענין וידיעה הוא ענין יותר נעלה ואהוב לפניו ית' מאמירת תהילים ואם נאמר שלשמה פ' דביקות דוקא ורק בזה תלוי כל עיקר ענין עסק התורה, הלא אין דביקות יותר נפלא מאמירת תהילים כראוי כל היום וגם מי יודע אם הסכים הקב"ה על ידו זה, כי לא מצינו בדבריהם ז"ל מה תשובה השיבו הוא יתברך על שאלתו, ע"כ, וע"ע ברוח חיים פ"ו, וע"ש בב"ב י"ז א' ת"ר שבעה לא שלט בהן רמה ותולעה כו' וי"א אף דוד דכתיב אף בשרי ישכון לבטח ואידך ההוא רחמי הוא דקא בעי, ושמעתי מקשים מסוף נזיר (ס"ו א') נזיר היה שמואל כדברי ר' נהוראי שנא' ומורה לא יעלה על ראשו כו' א"ר יוסי והלא אין מורה אלא של בשר ודם, א"ל רבי נהוראי והלא כבר נאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאלו והרגני שכבר היה עליו מורא של בשר ודם, וק' דמה ראי' דמורה אינו של בשר ודם ממה שהיה לשמואל מורה, שהרי אפשר שחנה התפללה עליו כן ומ"מ לא נענתה בזה.

והנה בפסוק נאמר (שמואל א' י"א) ותדור נדר ותאמר ד' צבקות אם ראה תראה בעני אמתך וכו' ונתתה לאמתך זרע אנשים ונתתיו לד' כל ימי חייו ומורה לא יעלה על ראשו, ואח"כ כתיב (פי"ד) ויען עלי ויאמר לכי לשלום וא-לקי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו, ובפסוק כ"ז כתיב אל הנער הזה התפללתי ויתן ד' לי את שאלתי אשר שאלתי מעמו, ונמצא שחנה אמרה שנתקבלה בקשתה מו', ואם איתא שהתפללה שלא יהא עליו מורא ב"ו וד"ו לא נתקיים איך אמרה שד' נתן את שאלתה. ובאמת שמצינו עוד שמרע"ה ביקש להכנס לא"י ולא נענה.

ד' קושיות בענין צום גדליה

א. בט"ז סי' תקמ"ט כ' הביא דברי רי"ז וז"ל ג' בתשרי שבו נהרג גדליה אמרו בר"ה נהרג ונדחה תעניתו ליום חול עכ"ל, וע"ש מפ"מ לדינא דחשיב צום נדחה, וביד אפרים הוכיח מגמ"ר ר"ה שנהרג בג' תשרי, וק' מנדרים י"ב א' כיום שנהרג בו גדלי' בן אחיקם, ומשמע שבאותו יום שמתענים נהרג ולא בא' תשרי.

ב. הרא"ש בסוף ר"ה הביא שיש"א שמצוה להתענות בר"ה וגם בב"י תקצ"ז הביא כמה ראשונים שס"ל כן, אלא שמסיק להלכה שאין להתענות, והשתא איך אפ"ל שגדלי' נהרג בר"ה ורק נדחה התענית לאחר ר"ה, שהרי בר"ה עצמו אפשר להתענות.

ג. ברמב"ן בתורת האדם מבו' שכל התעניות נתקנו מעיקרא כמו ת"ב לענין ה' עינויים ולענין לילה ויום, אלא שבר"ה י"ח מבו' שבזמן שיש שמד חביבים להתענות ובזמן שיש שלום הם לששון ולשמחה ובזמן שאין שמד ואין שלום רצו מתענים רצו אין מתענים, ע"כ בזמן כזה מתענים רק ביום, והואיל ומעיקרא היתה התקנה להתענות לילה ויום כמבו' ברמב"ן, א"כ צ"ע שעי' התקנה להתענות צום גדלי' לא יוכלו לעשות הבדלה של מוצאי יו"ט, מצינו לרע"א או"ח רצ"ט ס"ו שהביא מס' לשון חכמים שז"כ בהבדלת מוצ"ש אבל בהבדלת יו"ט ל"ש ד"ז, והגרע"א כ' דמ"מ כל אותו יום אפשר להבדיל שכל יום זה חשיב מוצאי יו"ט, וע' שע"ת תצ"א שהביא בזה מחלוקת אם יש תשלומין להבדלת יו"ט, וא"כ ק' שבזמן שהיו מתענים צום גדליה לילה ויום איך היו מבדילים.